

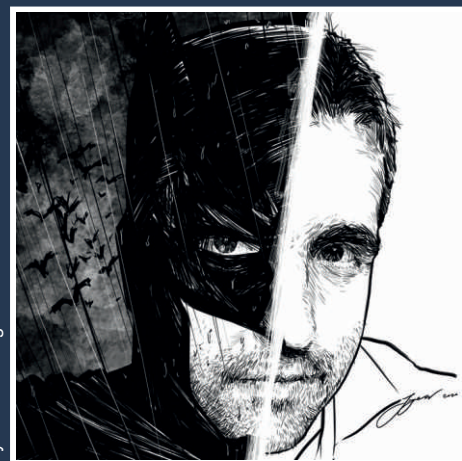
Michał Chudoliński

MRO CZNY RYCERZ GOTHAM

SZKICE Z KULTURY
POPULARNEJ

universitas

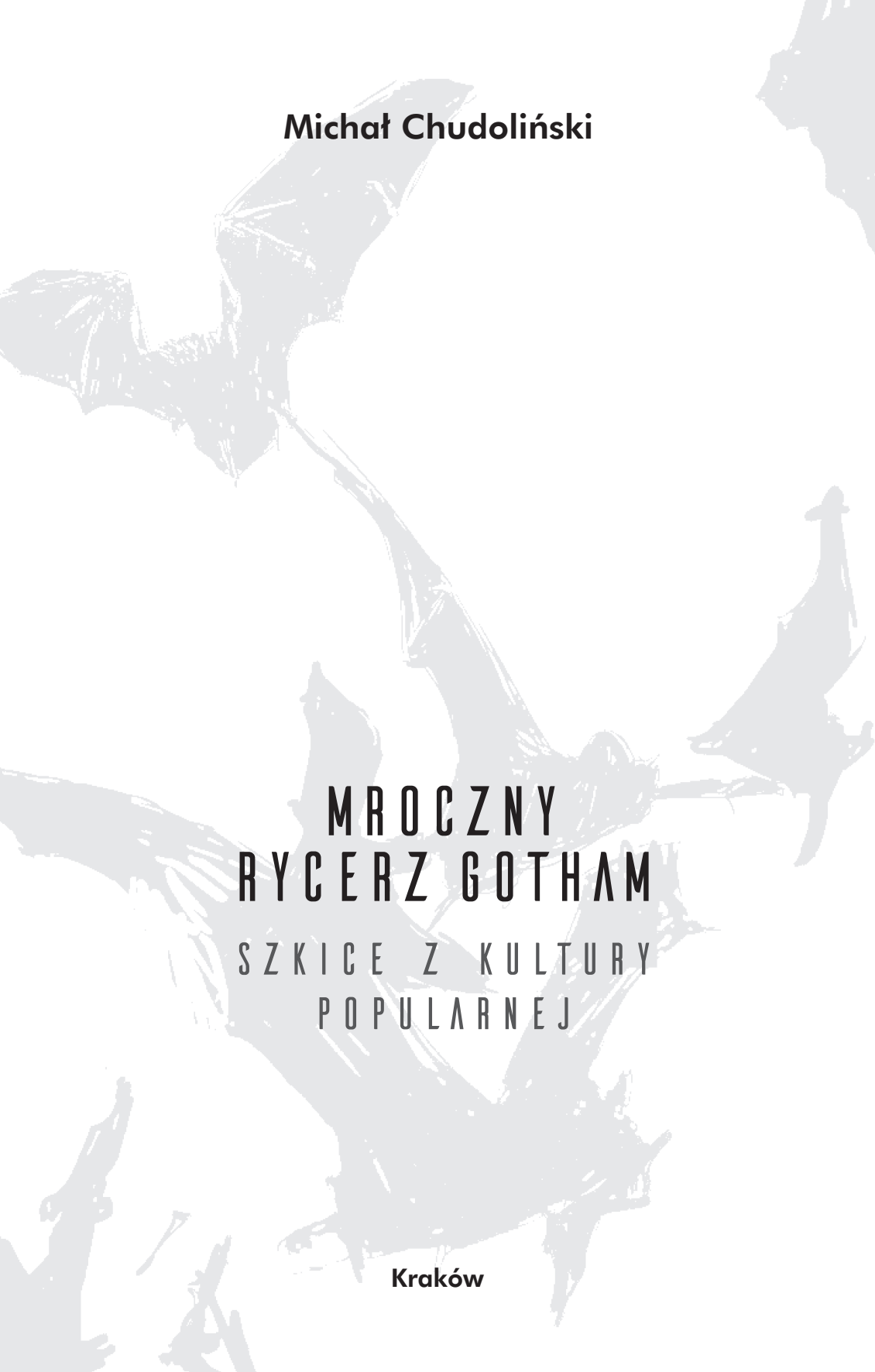
Rys. Łukasz Jagielski

Michał Chudoliński (ur. 1988) – krytyk komiksowy i filmowy. Prowadzi w Collegium Civitas zajęcia z zakresu amerykańskiej kultury masowej, ze szczególnym uwzględnieniem komiksów. Pomysłodawca i redaktor prowadzący bloga „Gotham w deszczu”. Polski korespondent ogólnosiwiatowego magazynu „The Comics Journal”. Współzałożyciel i członek rady nadzorczej Polskiej Fundacji Fantastyki Naukowej. Publikował w pismach naukowych takich jak „Kultura Popularna”, „Literatura i Kultura Popularna” oraz „International Journal of Comic Art”.

MRO CZNY
RYCERZ GOTHAM

Michał Chudoliński

**MRO CZNY
RYCERZ GOTHAM**

SZKICE Z KULTURY
POPULARNEJ

Kraków

© Copyright by Michał Chudoliński and Towarzystwo Autorów
i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2023

ISBN 978-83-242-3919-1
e-ISBN 978-83-242-6702-6
TAiWPN UNIVERSITAS

Recenzje

dr hab. Piotr Kłętowski, Prof. UJ

dr hab. Wojciech Lewandowski, UW

Opracowanie redakcyjne

Dagmara Wachna

Projekt okładki i stron tytułowych

Łukasz Jagielski

Ilustracje w tekście

Łukasz Jagielski

Marek Oleksicki

www.universitas.com.pl

Batman oraz wszystkie związane z nim postacie, logo i symbole są
™ & © DC Comics. © 2023 Warner Bros. Entertainment Inc.
DC Comics w żaden sposób nie udziela poparcia ani nie potwierdza
wiarygodności informacji i opinii wyrażonych w książce

Batman and all related characters and elements are
™ & © DC Comics. © 2023 Warner Bros. Entertainment Inc.
DC Comics does not endorse or confirm the accuracy of the views
expressed in this book

BIBLIOGRAFIA

- A *Fateful Thursday – part VI*, News From Me, Mark Evanier's blog, December 21, 2021, <https://www.newsfromme.com/2021/12/21/a-fateful-thursday-part-vi/>.
- Abad-Santos A., *The Insane History of How American Paranoia Ruined and Censored Comic Books*, „Vox”, March 13, 2015, <https://www.vox.com/2014/12/15/7326605/comic-book-censorship>.
- Amacker K., *Alan Moore Reflects on Marvelman – part 2*, Mania.com, September 10, 2009, http://web.archive.org/web/20090911202512/http://www.mania.com/alan-moore-reflects-marvelman-part-2_article_117529.html.
- American Psychological Association, *Answers to Your Questions for a Better Understanding of Sexual Orientation & Homosexuality*, <http://web.archive.org/web/20080822113237/http://www.apa.org/topics/orientation.html>.
- Ansari S., Scott Ch.M., *Flourishing after the Origin Story: Using Positive Psychology to Explore Wellbeing in Superheroes and Supervillains*, w: *Using Superheroes and Villains in Counselling and Play Therapy. A Guide for Mental Health Professionals*, ed. L.C. Rubin, Routledge, Taylor & Francis Group, New York 2020, s. 9–28.
- Arnold's Finest Performance?*, News From Me, Mark Evanier's blog, March 21, 2022, <https://www.newsfromme.com/?s=arnold>.
- Bachtin. *Dialog, język, literatura*, w: *Głosy o Bachtynie*, red. E. Czaplejewicz, E. Kasperski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983.
- Baudrillard J., *Pakt jasności. O inteligencji Zła*, tłum. S. Królak, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2005.
- Baudrillard J., *Spółczesność konsumpcyjna – jego mity i struktury*, tłum. S. Królak, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2006.

- Baudrillard J., *Wymiana symboliczna i śmierć*, tłum. S. Królak, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007.
- Baudrillard J., *Zbrodnia doskonała*, tłum. S. Królak, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2008.
- Bauman Z., *Społeczeństwo w stanie obłąkania*, tłum. J. Margański, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2006.
- Becker H.S., *Outsiderzy. Studia z socjologii dewiacji*, tłum. O. Siara, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Bellantoni P., *Jeśli to fiolet, ktoś umrze. Teoria koloru w filmie*, tłum. M. Dańczyszyn, Wydawnictwo Wojciech Marzec, Warszawa 2009.
- Bender L., Lourie R., *The Effect of Comic Books on the Ideology of Children*, „American Journal of Orthopsychiatry” 1941, vol. 11 (3), s. 540–550.
- Benedyktowicz Z., *Portret „obcego”. Od stereotypu do symbolu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- Benton M., *Superhero Comics of the Golden Age*, Taylor Publishing Co., Dallas, TX 1992.
- Berlin I., *Dwie koncepcje wolności*, tłum. D. Grinberg, w: tegoż, *Cztery eseje o wolności*, Zysk i S-ka, Poznań 2000.
- Biedrzycki B., *Przemoc w komiksach na tle postaci Batmana*, „Guliwer” 1996, nr 4, s. 37–39.
- Bielby M., *Batman at the Movies*, „Comic Heroes” 2011, nr 7, s. 72–77.
- Bieniek M., *Granice przekroczenia*, Akademia Sztuk Pięknych we Wrocławiu 2011, <http://test.asp.wroc.pl/dyskurs/Dyskurs3/MichalBieniek.pdf>.
- Blake C., *Memo to DiDio: Superhero Marriages Don't Have to Be Happy*, CBR.com, September 11, 2013, <https://www.cbr.com/memo-to-didio-superhero-marriages-dont-have-to-be-happy/>.
- Bloom D., *Frequent Moviegoing Drops but Consumers See More Value in All Entertainment: Study*, Deadline, June 13, 2012, <http://www.deadline.com/2012/06/moviegoing-falling-fast-among-americans-entertainment-options-study/>.
- Boyd J., *There Were Four Dark and Stormy Knight: The Dark Knight Returns*, „Back Issue” 2011, no. 50, s. 73–78.
- Brooker W., *Batman: One Life, Many Face*, w: *Adaptations: From Text to Screen, Screen to Text*, eds. I. Whelehan, D. Cartmell, Routledge, London 1999, s. 185–198.
- Brooker W., *Batman Unmasked. Analysing a Cultural Icon*, Bloomsbury Publishing, New York 2000.
- Brooker W., Chudoliński M., *Dlaczego Batman to fenomen popkultury? Mozaikowy bohater*, „Polityka” z 27 lipca 2012 roku, <http://www.polityka.pl/kultura/aktualnoscikulturalne/1529115,1,dlaczego-batman-to-fenomen-popkultury.read>.

- Brooker W., *Right, Wrong, and In Between: The Killing Joke*, Sequart, September 21, 2013, <http://sequart.org/magazine/29837/right-wrong-and-in-between-the-killing-joke/>.
- Brooker W., *The Best Batman Story: The Dark Knight Returns*, w: *Beautiful Things in Popular Culture*, ed. A. McKee, Blackwell, Oxford 2006, s. 33–48.
- Bruce-Milford M., Wilkinson P., *Znaki i symbole. Ilustrowany przewodnik*, tłum. B. Kocowska, G+J RBA, Warszawa 2009.
- Bruno G., *Miasto zamętu: postmodernizm i Łowca Androidów*, „Film na Świecie” 2000, nr 401, s. 75–86.
- Brzozowski P., Drwal R., *Podręcznik do kwestionariusza osobowości (EPQ-R)*, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 1995.
- Burke L., *Fan Phenomena: Batman*, Intellect Ltd, Bristol 2013.
- Callahan T., *Grant Morrison: The Early Year*, Sequart Research & Literacy Organization, Hawaii 2007.
- Campbell J., *Bohater o tysiącu twarzy*, tłum. A. Jankowski, Nomos, Kraków 2013.
- Campbell J., *Winick Prowls Gotham with “Catwoman”*, Comic Book Resources, Jun 13, 2011, <http://www.comicbookresources.com/?page=article&id=32749>.
- Campbell J., Moyer B., Flowers B.S., *The Power of Myth*, Doubleday, New York 1988.
- Carmichael S., *Dark Knight, White Knight, and the King of Anarchy*, w: *Riddle Me This, Batman! Essays on the Universe of the Dark Knight*, eds. K.K. Durand, M.K. Leigh, McFarland & Company, Inc., Publishers, Jefferson, NC 2011, s. 54–69.
- Carmine Infantino *Previously Unpublished Interview*, 6/9/06, Noblemania, August 11, 2013, <https://www.noblemania.com/2013/08/carmine-infantino-previously.html>.
- Carpenter G., *The British Invasion: Alan Moore, Neil Gaiman, Grant Morrison, and the Invention of the Modern Comic Book Writer*, Sequart Organization, Edwardsville, IL 2016.
- Chaciński B., *Wyż nisz. Od alterglobalistów do zośkarzy. 55 małych kultur*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2010.
- Checkett J.D., *Green Goddess Returns: Batman’s Poison Ivy as a Symbol of Emerging Ecofeminist Consciousness*, Electronic Thesis or Dissertation, Florida Atlantic University 2001, <https://fau.digital.flvc.org/islandora/object/fau%3A9684>.
- Chudoliński M., *Inteligentny potwór – wywiad Danielem Boduszkiem*, „Charaktery” z 1 września 2017 roku, <https://charaktery.eu/artukul/inteligentny-potwor>.

- Chudoliński M., *Komiks przeżywa złotą erę* – wywiad z Dave’em McKeanem, „Nowa Fantastyka” 2016, nr 2, s. 14–16.
- Chudoliński M., *Neurotyczny Rycerz. Reminiscencja „Azylu Arkham” Granta Morrisona*, wywiad z Grantem Morrisonem.
- Chudoliński M., korespondencja z Brianem Bollandem, styczeń 2016.
- Chudoliński M., korespondencja z Bruce’em Scivallym, lipiec 2012.
- Chudoliński M., korespondencja z Deanem Trippe, lipiec 2012.
- Chudoliński M., korespondencja z Julianem Dariusem, lipiec 2012.
- Chudoliński M., korespondencja z Waldemarem Zenonem Dudkiem, lipiec 2012.
- Chudoliński M., wywiad z Alanem Kistlerem, lipiec 2014.
- Chudoliński M., wywiad z Dave’em McKeanem, czerwiec 2018.
- Chudoliński M., wywiad z Janiną Scarlet, czerwiec 2018.
- Chudoliński M., *Trzydziestolecie „Azylu Arkham: Poważnego domu na poważnej ziemi”. Z Gregiem Carpenterem rozmawia Michał Chudoliński*, <https://creatiofantastica.com/2019/09/26/trzydziestolecie-azylu-arkham-powaznego-domu-na-powaznej-ziemi-z-gregiem-carpenterem-rozmawia-michal-chudolinski/>.
- Chudoliński M., *Żart, który się ziścił. „Zabójczy żart” wczoraj i dziś, „2+3D”* 2016, nr 60 (3).
- Cierpiałkowska L., Groth J., Kleka P., *Poziom integracji osobowości w psychopatii*, „Psychiatria Polska” 2018, nr 52 (1), s. 55–67.
- Ciołkiewicz P., *Moje komiksy. Vol. 1. Od Tajfuny do Supermana*, Kurc, Koruszki 2019.
- Clark K., *Joss Whedon Has a Remedy for that Troubled ‘Justice League’ Movie*, <http://screenrave.com/2012-04-12/joss-whedon-has-a-remedy-for-that-troubled-justice-league-movie/>.
- Compagnon A., *Demon teorii. Literatura a zdrowy rozsądek*, tłum. T. Stróżyński, Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2010.
- Cooper J.C., *Zwierzęta symboliczne i mityczne*, tłum. A. Kozłowska-Ryś, L. Ryś, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 1998.
- Couch A., *Marvel and DC’s “Shut-Up Money”: Comic Creators Go Public Over Pay*, „The Hollywood Reporter”, July 16, 2021, <https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-news/marvel-and-dcs-shut-up-money-comic-creators-go-public-over-pay-1234983043/>.
- Couch A., *Marvel’s Movie Math: Comic Creators Claim It’s “Bait and Switch” on Payments*, „The Hollywood Reporter”, July 20, 2022, <https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-features/marvel-movie-math-comic-creators-1235183158/>.
- Why Batman Is Secretly Terrible for Gotham*, After Hours, Cracked, <https://youtu.be/Cd1slwCLtlc?list=FLQVH-f7CR8r8ANgyOjoKug>.

- Cuevas P., *Fan Film "Batman. Arkham Asylum"*, <https://www.youtube.com/watch?v=tTdIOT7fY1I>.
- Czernuszczyk M., relacja pisemna przygotowana w ramach wywiadu *Żałoba Mrocznego Rycerza* dotyczącego psychoanalizy Batmana realizowanego dla „Przekroju” z okazji premiery filmu *The Dark Knight Rises*, 30 marca 2012 roku, w zbiorach autora.
- Czernuszczyk M., Chudoliński M., *Żałoba Mrocznego Rycerza*, <http://www.przekroj.pl/artykul/920036.html>.
- Czerwiński A., Gradoń K., *Seryjni mordercy*, Muza, Warszawa 2001.
- Daniels B.J., *Arkham Asylum: Forensic Psychology and Gotham's (Not So) Serious House*, w: *The Psychology of Superheroes: An Unauthorized Exploration*, eds. R.S. Rosenberg, J. Canzoneri, Benbella Books, Dallas, TX 2008, s. 47–51.
- Daniels B.J., Bradley J., *Arkham Asylum: Forensic Psychology and Gotham's (Not So) Serious House*, w: *The Psychology of Superheroes: An Unauthorized Exploration*, eds. R.S. Rosenberg, J. Canzoneri, Benbella Books, Dallas, TX 2008, s. 201–213.
- Daniels L., *Batman: The Complete History*, First Chronicle Books LLC, San Francisco, CA 1999.
- Daniels L., *Marvel: Five Fabulous Decades of the World's Greatest Comics*, Harry N. Abrams New York 1991.
- Darius J., *And the Universe so Big: Understanding Batman: The Killing Joke*, Sequart Research & Literacy Organization, Edwardsville, IL 2012.
- Darius J., *Improving the Foundations: Batman Begins from Comics to Screen*, Sequart Research & Literacy Organization, Hawaii 2009.
- Darowski J.J., *The Mythic Symbols of Batman*, praca magisterska, Brigham Young University, Brigham 2007.
- Dawkins R., *Samolubny gen*, tłum. E. Kołodziej-Józefowicz, M. Skoneczny, Prószyński i S-ka, Warszawa 2012.
- DeFife J., *Batman and the Psychology of Trauma*, eScience Commons, July 24, 2012, <http://esciencecommons.blogspot.com/2012/07/batman-and-psychology-of-trauma.html>.
- Dmitruk K., *Kultura popularna*, w: *Słownik literatury popularnej*, red. T. Żab-ski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996.
- Del Arroz J., *Will Robson, Joe Quinones and Other Comic Book Professionals Allege Publishers Aren't Paying Them for Their Work*, „Bounding into Comics”, December 21, 2022, <https://boundingintocomics.com/2022/12/21/will-robson-joe-quinones-and-other-comic-book-professionals-allege-publishers-arent-paying-them-for-their-work/?fbclid=IwAR0pZ5qYMZ8xRu4YKWc3IIJxZMnU6LKyaiaifJxZywEOZo2KSmej3scQZKBo>.

- Dini P., Kidd Ch., *Batman Animated*, Harper Entertainment, New York 1998.
- Douglas J.E., Burgess A.G., Ressler R.K., Burgess A.W., *Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crimes*, Jossey-Bass. A Wiley Imprint, San Francisco, CA 2006.
- Duch W., *Umysł, świadomość i działania twórcze*, „Kognitywistyka i Media w Edukacji” 2008, nr 1–2, s. 9–33.
- Dudek Z.W., *Podstawy psychologii Junga*, Eneteia, Warszawa 2007.
- Durand K.K., *Why Adam West Matters. Camp and Classical Virtue*, w: *Riddle Me This, Batman! Essays on the Universe of the Dark Knight*, eds. K.K. Durand, M.K. Leigh, McFarland & Company, Inc., Publishers, Jefferson, NC 2011.
- Durkheim É., *Zasady metody socjologicznej*, tłum. J. Szacki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Eco U., *Superman w literaturze masowej. Powieść popularna: między retoryką a ideologią*, tłum. J. Ugniewska, Znak, Kraków 2008.
- Edwards G., *The Super Psyche*, <http://www.playboy.com/playground/view/the-super-psyche>.
- Eliade M., *Myths, Dreams and Mysteries*, tłum. Philip Mairet, Harper & Row, New York 1967.
- Elliott A., *Współczesna teoria społeczna*, tłum. P. Tomanek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Eury M., Kronenberg M., *The Batcave Companion*, TwoMorrows Publishing, Raleigh 2009.
- Evans E., *Transmedia Television Audiences, New Media, and Daily Life*, Routledge, New York 2011.
- Fandom: Identities and Communities in a Mediated World*, eds. J. Gray, C. Sandvoss, C.L. Harrington, New York University Press, New York 2007.
- Fathers of the Dark Knight Enjoys Incredible Premiere!!!!*, Fathers of the Dark Knight, February 7, 2014, <https://www.fathersofthedarkknight.com/home/fathers-of-the-dark-knight-enjoys-incredible-premiere>.
- Feyerabend P., *Against Method. Outline of an Anarchistic Theory of Knowledge*, Verso Books, London–New York 1993.
- Flanders J., *Blame It on Kane*, „Chicago Reader”, October 27, 2002, <https://chicagoreader.com/arts-culture/blame-it-on-kane/?fbclid=IwAR3YYCTEpJkfydP2za9QilyNnbMOT3m9QPmQevugRRPV8NmMwFmfBv28Et4>.
- Fleenor S.E., *Poison Ivy's Ecofeminism Is the Source of Her Power*, SYFY, March 17, 2020, <https://www.syfy.com/syfy-wire/poison-ivy-s-ecofeminism-is-the-source-of-her-power>.
- Foucault M., *Kim jest autor?*, w: *Powiedziane, napisane. Szaleństwo i literatura*, wyb. i opr. T. Komendant, Aletheia, Warszawa 1999, s. 199–219.

- Franz M.-L. von, *Alchemia. Wprowadzenie do psychologii i symboliki*, tłum. M. Kalinowska, Zys i S-ka, Poznań 2015.
- Freud Z., *Kultura jako źródło cierpień*, w: Z. Freud, *Dzieła*, t. 4, *Pisma społeczne*, tłum. R. Reszke, A. Ochocki, M. Poręba, KR, Warszawa 2009, s. 165–227.
- Freud Z., *Poza zasadą przyjemności*, tłum. J. Prokopiuk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1984.
- Gaiman N., Kubert A., *Batman: Co się stało z zamaskowanym krzyżowcem?*, tłum. T. Sidorkiewicz, Egmont Polska, Warszawa 2011.
- Garrett G., *Holy Superheroes!*, Revised and expanded edition, Westminster John Knox Press, Louisville, KY, London 2008.
- Ghaemi N., *A First-Rate Madness: Uncovering the Links Between Leadership and Mental Illness*, Penguin Press HC, London 2011.
- Gierowski J., Lew-Starowicz Z., Mellibruda J., *Psychopatologia zjawisk społecznych*, w: *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 3, *Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej*, red. J. Strelau, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002, s. 691–766.
- Girard R., *Kozioł ofiarny*, tłum. M. Goszczyńska, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1987.
- Goffman E., *Człowiek w teatrze życia codziennego*, tłum. H. Datner-Śpiewak, P. Śpiewak, Wydawnictwo KR, Warszawa 2000.
- Goffman E., *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, tłum. A. Dzierżyńska, J. Tokarska-Bakir, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.
- Goffman E., *Rytuał interakcyjny*, tłum. A. Szulżycka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Goffman E., *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*, Pelican Books, Harmondsworth 1973.
- Gonzalez U., *Ben Affleck Calls 'Justice League' His Career Lowpoint: 'That was a bad experience'*, The Wrap, January 7, 2022, <https://www.thewrap.com/ben-affleck-justice-league-bad-experience/>.
- Graves R., *Mity greckie*, tłum. H. Krzeczkowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1967.
- Gręda Ł., *Nastolatek do potęgi trzeciej („Batman i Robin”)*, <http://kolorowezeszyty.blogspot.com/2012/07/1070-bat-czwartki-05-nastolatek-do.html>.
- Greenberger R., Manning M.K., *Batman Vault: A Museum-in-a-Book with Rare Collectibles from the Batcave*, Running Press, Philadelphia 2009.
- Greenberger R., *The Essential Batman Encyclopedia*, Del Rey, New York 2008.
- Grig L., *Introduction. Approaching Popular Culture in the Ancient World*, w: *Popular Culture in the Ancient World*, ed. L. Grig, Cambridge University Press, Cambridge 2017, s. 1–37.

- Hafer M., *Postmodernism and the Batman Phenomenon*, „Narratech: story-telling in the digital age” 2001, http://www.class.uidaho.edu/narrative/comics/postmodern_batman.htm.
- Hańderek J., *Droga samuraja*, „Estetyka i Krytyka” 2015, nr 29, s. 59–77.
- Hanna L., Gulacy P., *Positive Role Model*, „Batman: Shadow of the Bat” ’90, DC Comics, New York 1999.
- Hawkins D.R., *Technika uwalniania. Podręcznik rozwijania świadomości*, tłum. A. Rutkowska, Virgo, Warszawa 2016.
- Hillman J., *Re-Visioning Psychology*, Harper Perennial, New York 1992.
- Hills M., *Fan Cultures*, Routledge, New York 2002.
- Hirschi T., *Self-Control and Crime*, w: *Handbook of Self-Regulation. Research, Theory, and Applications*, eds. R.F. Baumeister, K.D. Vohs, The Guilford Press, New York 2004, s. 538–552.
- Holmes R.M., Holmes S.T., *Serial Murder*, SAGE Publications, Thousand Oaks, CAL 2010.
- Horney K., *Neurotyczna osobowość naszych czasów*, tłum. H.J. Grzegółowska-Klarkowska, K. Obuchowski, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2011.
- Hyde D., *Super Hero Fans Expected to Line-up Early as DC Entertainment Launches New Era of Comic Books*, <http://www.dccomics.com/blog/2011/08/17/super-hero-fans-expected-to-line-up-early-as-dc-entertainment-launches-new-era-of-comic-books>.
- Jabłoński W., *Różne oblicza batmanii*, BATCAVE, https://www.batcave.com.pl/old/index2bb.php?id=batmanbegins_artykuly13.
- Jacobs M., *Zygmunt Freud. Biografia*, tłum. M. Piskorska, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006.
- Jałochowski K., Blackmore S., *Na tropie atomów kultury. Ja, ty, memy*, „Polityka” z 21 grudnia 2011 roku, <http://www.polityka.pl/nauka/czlowiek/1522511,1,na-tropie-atomow-kultury.read>.
- Jameson F., *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*, Duke University Press, Durham, NC 1991.
- Jankowski K., *Od psychiatrii biologicznej do humanistycznej... dwadzieścia lat później*, Jacek Santorski & Co. Agencja Wydawnicza, Warszawa 1994.
- Januszkiewicz M., *W horyzoncie nowoczesności: antybohater jako pojęcie antropologii literatury*, „Teksty Drugie” 2010, nr 3, s. 60–78.
- Johnson D., *Will the Real Wolverine Please Stand Up? Marvel's Mutation from Monthlies to Movies*, w: *Film and Comic Books*, ed. I. Gordon, M. Jancovich, M.P. McAllister, University Press of Mississippi, Mississippi 2007, s. 64–85.
- Jones G., *Men of Tomorrow: Geeks, Gangsters and the Birth of the Comic Book*, Basic Books, New York 2004.

- Jones S., *CCI: A Toast to Scott Snyder*, CBR.com, July 18, 2012, <http://www.comicbookresources.com/?page=article&id=39875>.
- Jung C.G., *Aion: Researches onto the Phenomenology of the Self*, ed. H. Read, Routledge & Kegan Paul, London 1951.
- Jung C.G., *Psychology and Religion: West and East*, Routledge, Hove 2014.
- Kaczmarczyk K., *Wprowadzenie*, w: *Narratologia transmedialna*, red. K. Kaczmarczyk, Universtias, Kraków 2017, s. 26–62.
- Kellner D., *From 9/11 to Terror War. The Dangers of the Bush Legacy*, Rowman & Littlefield, New York 2003.
- Khoury G., *The Extraordinary Works of Alan Moore. Indispensable Edition*, TwoMorrows Publishing, Raleigh 2004.
- Kielar-Turska M., *Rozwój człowieka w pełnym cyklu życia*, w: *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 1, red. J. Strealu, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000, s. 285–292.
- Klock G., *How to Read Superhero Comics and Why*, Bloomsbury Academic, New York 2002.
- Kłobukowski M., *O pewnej tendencji kina popularnego*, „Kwartalnik Filmowy” 2009, nr 66, s. 191–209.
- Kofoed D.T., *Breaking the Frame: Political Acts of Body in the Televised Dark Knight*, http://www.english.ufl.edu/imagetext/archives/v5_1/kofoed/.
- Kopeć J., *Superbohaterowie DC Comics – Współczesny panteon?*, „Maska” 2012, s. 33–37.
- Kornacki K., *Superman z raportówką. O „Hydrozagadce” Andrzeja Kondratiuka*, „Panoptikum” 2010, nr 9, s. 166–179.
- Kornatowska M., *Rozmyślenia przy makijażu. Życie codzienne Nowego Jorku*, Latarnik, Michałów–Grabina 2007.
- Koskimaa R., Maj K.M., Olkusz K., *Introduction to Expanding Universes. Exploring Games and Transmedia Ways of World-building*, „International Journal of Transmedia Literacy” 2018, no. 4, s. 7–17.
- Kronenberg M., *Turn On, Tune In, Turn Out! Robin's Journey through the Counterculture and into Self-awareness*, „Back Issue” 2007, no. 22, s. 3–11.
- Kryteria diagnostyczne według DSM-IV-TR*, red. J. Wciórka, Elsevier Urban & Partner, Wrocław 2008.
- Krzanowski A., *Nietoperze*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1980.
- Kuć M., *Dewiacja*, w: M. Kuć, *Leksykon kryminologii. 100 podstawowych pojęć*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 32–34.
- Kurc B., *Komiks. Opowiadanie obrazem*, Wydawnictwo Piątek Trzynastego, Warszawa 2003.
- Kustrzyński Ł., *Ci wspaniali mężczyźni w swych latających strojach Batmana*, „Esensja. Magazyn kultury popularnej”, 18 sierpnia 2005 roku, <http://esensja.pl/film/publicystyka/tekst.html?id=2519>.

- Kwaśniewski J., *Dewiacja społeczna oraz Patologia społeczna*, w: *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.
- Langley T., *A Dark and Stormy Knight: Why Batman?*, „Psychology Today”, August 12, 2012, <http://www.psychologytoday.com/blog/beyond-heroes-and-villains/201208/dark-and-stormy-knight-why-batman?page=2>.
- Langley T., *Batman and Psychology: A Dark and Stormy Knight*, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ.
- Langley T., *Batman's Case Files: Immortality versus Extinction*, „Psychology Today”, August 9, 2012, <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/beyond-heroes-and-villains/201208/batmans-case-files-immortality-versus-extinction>.
- Lasch Ch., *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*, W.W. Norton & Company, New York 1991.
- Lejins P.P., *Thorsten Sellin: A Life Dedicated to Criminology*, „Criminology” 1987, vol. 25, s. 975–988.
- Lem S., *Fantastyka i futurologia*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1970.
- Lement E.M., *Human Deviance, Social Problems and Social Control*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ 1972.
- Lente F. van, Dunlavy R., *The Comic Book History of Comics*, IDW Publishing, San Diego, CAL 2012.
- Lévi-Strauss C., *Maska nie istnieje sama w sobie*, w: *Maska*, t. 1, red. M. Janion, S. Rosiek, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1986, s. 72.
- Lévi-Strauss C., *Rozdwojenie i maskarada*, w: *Maska*, t. 1, red. M. Janion, S. Rosiek, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1986, s. 78–79.
- Lewandowski W., *Opowieści z cenzorskiej krypty. Komiksowa panika lat pięćdziesiątych dwudziestego wieku na przykładzie „Tales From the Crypt”*, w: *Groza i postgroza*, red. K. Olkusz, B. Szymczak-Maciejczyk, Ośrodek Badawczy Facta Ficta, Wrocław 2018, s. 237–252.
- Lisowska-Magdziarz M., *Fandom dla początkujących. Część I. Społeczność i wiedza*, Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2017.
- Lorber J., *Paradoxes of Gender*, Yale University Press, New Haven, CT 1994.
- Lovhaug L., *Between the Lines: Batman*, Atop the Fourth Wall, July 21, 2012, <http://atopfourthwall.blogspot.com/2012/07/between-lines-batman.html>.
- Lovhaug L., *Between the Lines: Batman*, <https://www.youtube.com/watch?v=3AHCozGqMys>.
- Maciaszczyk P., *Agresywność a asertywność młodocianych sprawców przestępstw*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. prof. Stanisława Tarnowskiego, Tarnobrzeg 2010.

- McMillan G., *DC Co-Publisher Explains why Batwoman Has to Stay Single*, „The Hollywood Reporter”, September 9, 2013, <https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-features/dc-publisher-explains-why-batwoman-624439/>.
- Maj K.M., *Allotopie. Topografia światów fikcyjnych*, Universitas, Kraków 2015.
- Małysiak A., *Karnawalizacja w filmach Batman oraz Powrót Batmana w reżyserii Tima Burtona. Analiza zjawiska na przykładzie czarnych charakterów w obu filmach*, „Maska” 2012, Materiały z konferencji, 19–20 maja 2012, s. 104–108.
- Manning M.K., *The Batman Files*, Andrews McMeel Publishing, Kansas City, MO 2011.
- Many More Lives of the Batman*, eds. R. Pearson, W. Uricchio, W. Brooker, British Film Institute, London 2015.
- Markoutsas E., *For 40 Years, Kane Has Gone to Bat for Justice*, „The Chicago Tribune”, November 8, 1979, s. A1.
- McGowan T., *Realne spojrzenie*, tłum. K. Mikurda, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2008.
- McQuail D., *Teoria komunikowania masowego*, tłum. M. Bucholc, A. Szulżycka, T. Goban-Klas, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Melrose K., *Paul Dini and Eduardo Risso team for „Dark Night: A True Batman Story”*, „Comic Book Resources” 2015, <http://www.comicbookresources.com/article/paul-dini-and-eduardo-risso-team-for-dark-knight-a-true-batman-story>.
- Mieletinski E., *Poetyka mitu*, tłum. J. Dancygier, M.R. Mayenowa, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1981.
- Miller F., Janson K., Varley L., *Batman: Powrót Mrocznego Rycerza*, tłum. T. Sidorkiewicz, Egmont Polska, Warszawa 2012.
- Miller F., Varley L., Janson K., *Batman: Powrót Mrocznego Rycerza* („*Batman: The Dark Knight Returns*”), wyd. II poprawione, tłum. T. Sidorkiewicz, Egmont Polska, Warszawa 2014.
- Miller F., *Batman: Rok pierwszy*, tłum. T. Sidorkiewicz, Egmont Polska, Warszawa 2003.
- Minutes to Midnight: Twelve Essays on Watchmen*, red. R. Bensam, Sequart Research & Literacy Organization, Hawaii 2011.
- Moir A., Jessel D., *Zbrodnia rodzi się w mózgu: zagadka biologicznych uwarunkowań przestępczości*, tłum. H. Jankowska, Książka i Wiedza, Warszawa 1998.
- Moore A., Bolland B., *Batman: Zabójczy żart*, tłum. T. Sidorkiewicz, Egmont Polska, Warszawa 2012.

- Morin E., *Kultura czasu wolnego*, w: *Antropologia kultury. Zagadnienia i wybór tekstów*, red. G. Kolankiewicz, L. Mencwel, P. Rodak, Wydawnictwa UW, Warszawa 2005, s. 410–416.
- Morrison G., *Supergods: Our World in the Age of the Superhero*, Jonathan Cape, London 2011.
- Morrison G., *Supergods: What Masked Vigilantes, Miraculous Mutants, and a Sun God from Smallville Can Teach Us About Being Human*, Spiegel & Grau, New York 2012.
- Morrison G., McKean D., *Azyl Arkham: Poważny dom na poważnej ziemi*, tłum. T. Sidorkiewicz, J. Grzędowicz, Egmont Polska, Warszawa 2005.
- Muchembled R., *Dzieje diabła*, tłum. B. Szwarzman-Czarnota, Oficyna Naukowa, Warszawa 2009.
- Murphy G., *Gotham (K)Nights: Utopianism, American Mythology, and Frank Miller's Bat(-topia)*, „ImageTexT” 2008–229, vol. 4 (2), http://www.english.ufl.edu/imagetext/archives/v4_2/murphy/.
- Nasr C., *Legends of the Dark Knight: The History of Batman*, YouTube, <http://www.youtube.com/watch?v=YAiJyvb-1I>.
- Nasr C., *Shadows of the Bat: The Cinematic Saga of the Dark Knight – Batman Unbound*, YouTube, <http://www.youtube.com/watch?v=eTtuS8CbAww>.
- Narcisse E., *Meet the Professor Who's Going to Teach a College Course All About Batman*, Gizmodo, July 6, 2018, <https://gizmodo.com/meet-the-professor-whos-going-to-teach-a-college-course-1827375233>.
- Nietzsche F., *Tako rzecze Zaratustra*, tłum. W. Berent, Zysk i S-ka, Poznań 1995.
- Nijakowski L.N., *Powrót Mrocznego Rycerza. Herosi wygnani z raju*, „Magazyn Miłośników Komiksu KZ” 2012, <http://kzet.pl/2012/08/batman-powrot-mrocznego-rycerza.html>.
- Nolan Ch., Nolan J., Goyer D., *Writing the Dark Knight*, „Write Now!” 2008, nr 19, s. 3–8.
- Nowicka E., *Świat człowieka – świat kultury*, Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Nyberg A.K., *Seal of Approval: The History of the Comics Code*, University Press of Mississippi, Jackson 1998.
- Olkusz K., *Introduction*, „Facta Ficta. Journal of Theory. Narrative & Media” 2018, vol. 2, s. 6–8.
- Olkusz K., *Na usługach zła. Seryjni mordercy w literaturze grozy*, „Studia Slavica” 2010, t. XIV, s. 107–118.
- Olkusz K., *Opisać zło. Motyw seryjnego zabójcy w najnowszej europejskiej literaturze kryminalnej (na wybranych przykładach)*, „Prace Literackie” 2014, nr 54, s. 99–116.

- Olkusz K., *Wszechkultura jako dziedzina badawczej stygmatyzacji*, w: *50 twarzy popkultury*, red. K. Olkusz, Ośrodek Badawczy Facta Ficta, Wrocław 2017, s. 15–51.
- Olkusz K., *Wyobraźnia i tolerancja. Kultura i jej rejestry*, w: *Rejestry kultury*, red. K. Olkusz, Ośrodek Badawczy Facta Ficta, Wrocław 2019, s. 17–53.
- Oszwa U., *Zaburzenia zachowania u dzieci i młodzieży*, „Remedium” 2003, nr 125–126, <http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/61-remedium/565-zaburzenia-zachowania-u-dzieci-i-mlodziezy.html>.
- Pérez G., *Quote of the Day #2: George Pérez on Writing Superman*, „Robot6”, <http://robot6.comicbookresources.com/2012/07/quote-of-the-day-george-perez-on-writing-superman/>.
- Phegley K., *CCI: DC Focus on Grant Morrison*, CBR.com, July 25, 2010, <https://www.cbr.com/ci-dc-focus-on-grant-morrison/>.
- Phofl S., *Images of Deviance and Social Control: A Sociological History*, Waverland Press, Long Grove, IL 1985.
- Pietrzyk M., „Avengers” z 600 milionami dolarów w Ameryce, Filmweb, <http://www.filmweb.pl/news/%22Avengers%22+z+600+milionami+dolar%C3%B3w+w+Ameryce%21-86519>.
- Pilch I., Sanecka E., Atlas K., Hyla M., *Polska adaptacja skali TriPM do badania psychopatii w ujęciu triarchicznym*, „Psychologia Społeczna” 2015, nr 4, s. 435–454.
- Polo S., *Alan Moore Created Rorschach to Dunk on Randian Superheroes*, Polygon.com, October 24, 2019, <https://www.polygon.com/comics/2019/10/24/20925070/watchmen-rorschach-inspiration-alan-moore-batman-the-question-mr-a>.
- Postmodernizm. Antologia przekładów*, red. R. Nycz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1998.
- Pott Hans-Georg, *Krótką historia kultury europejskiej*, tłum. J. Dąbrowski, Oficyna „Atut” – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2007.
- Probulski A., *No Name, No Other Alias: Twarz i maska w Batman Begins (2005) i The Dark Knight (2008) Christophera Nolana*, „Maska” 2012, s. 97–103.
- Ressler R., Burgess A., Douglas J., *Sexual Homicide. Patterns and Motives*, A Division of Simon & Schuster Inc., New York 1995.
- Ressler R., Shachtman T., *Whoever Fights Monsters: My Twenty Years Tracking Serial Killers for the FBI*, Macmillan/St. Martin's, New York 1993.
- Richerson P., Boyd P., *Not By Genes Alone: How Culture Transformed Human Evolution*, University of Chicago Press, Chicago 2004.
- Riddle Me This, Batman! Essays on the Universe of the Dark Knight*, eds. K.K. Durand, M.K. Leigh, McFarland & Company, Inc., Publishers, Jefferson, NC 2011.

- Ringgenberg S., *Denny O'Neil: 1939–2020*, „The Comics Journal”, June 20, 2020, <https://www.tcj.com/denny-oneil-1939-2020/>.
- Robinson B., *Batman and Batman Returns. Adapting a Comic Book Superhero to The Silver Screen*, praca magisterska, Chapman University, California 2006.
- Rogers V., *BATMAN #700: Bat-creators Share Some Favorite Bat-things*, Newsarama, <http://www.newsarama.com/comics/batman-creators-share-favorites-100610.html>.
- Rosenberg R.S., *What's Wrong with Bruce Wayne?*, w: *Batman Unauthorized: Vigilantes, Jokers, and Heroes in Gotham City*, ed. D. O'Neil, Benbella Books, Dallas, TX 2008, s. 145–156.
- Ryan M.-L., Thon J.-N., *Introduction*, w: *Storyworlds Across Media. Towards a Media-Conscious Narratology*, eds. M.-L. Ryan, J.-N. Thon, University of Nebraska Press, London 2014, s. 1–21.
- Sanders S., *Niewidzialni mężczyźni i kobiety: zanik bohatera w science-fiction*, w: *Spór o SF. Antologia szkiców i esejów o science fiction*, red. R. Handke, L. Jęczynek, B. Okólska, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1989, s. 164–300.
- Sanderson P., *The Joker Reborn: From Clown Prince of Crime to Homicidal Maniac*, „Back Issue” 2004, nr 3, s. 58–75.
- Sandross C., *Fans*, Polity Press, Cambridge 2005.
- Sawicki P., *Analiza Powrotu Mrocznego Rycerza*, „KZ” 2012.
- Sawicki P., *Zepsuty zegarek*, „Magazyn Miłośników Komiksu „KZ””, http://www.kzet.pl/2009_02/tm_zegarek.htm.
- Sbriglia R., *Love in Bane – Late Capitalism, Revolution, and the Crisis of Authenticity in 'The Dark Knight Rises'*, mała kultura współczesna, 13 września 2012 roku, <http://malakulturawspolczesna.org/2012/09/13/russell-sbriglia-love-in-bane-late-capitalism-revolution-and-the-crisis-of-authenticity-in-the-dark-knight-rises/>.
- Scarlet J., *Superhero Therapy: A Hero's Journey through Acceptance and Commitment Therapy*, London 2016.
- Scivally B., *Billon Dollar Batman*, Henry Gray Pub., Wilmette 2011.
- Sellin T., *Culture Conflict and Crime*, Social Science Research Council, New York 1938.
- Sharrett Ch., *Batman and the Twilight of the Idols. An Interview with Frank Miller*, w: R. Pearson, W. Uricchio, *Many Lives of the Batman*, BFI Publishing, London 1991, s. 33–42.
- Sidorkiewicz T., *Sztuka występów gościnnych*, „Esensja”, http://www.esensja.pl/magazyn/2003/01/iso/10_02.html.
- Siemaszko A., *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.

- Sims Ch., *Ask Chris #96: Why Spider-Man Is the Best Character Ever (Yes, Even Better than Batman)*, <http://www.comicsalliance.com/2012/03/09/askchris-96why-spider-man-is-the-best-character-ever-yes/#ixzz25dgllu00>.
- Singer M., *Grant Morrison: Combining the Worlds of Contemporary Comics*, University Press of Mississippi, Jackson, MS 2011.
- Siromski M., *Four Things You Always Wanted to Know about the Joker (But Were too Afraid to Ask)*, w: *Humans and Paragons: Essays on Super-Hero Justice*, ed. I. Boucher, Sequart Organization, Edwardsville, IL 2017, s. 141–156.
- Siromski M., *Supertherapy. Analysis of the Therapeutic and Psychoeducational Potential of the Superhero Stories*, w: *Cultural Approaches to Superheroes*, red. M. Kamińska, T. Żaglewski, Wydawnictwo Nauk Społecznych i Humanistycznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2021, s. 69–103.
- Siuda P., *Od dewiacji do głównego nurtu – ewolucja akademickiego spojrzenia na fanów*, „*Studia Medioznawcze*” 2010, nr 3, s. 87–99.
- Skarga B., *Kwintet metafizyczny*, Universitas, Kraków 2005.
- Słoński Ł., *Walka w medialnym świecie. Przemoc i telewizja w „Powrocie Mrocznego Rycerza”*, „*Zeszyty Komiksowe*” 2013, nr 15.
- Słownik socjologii i nauk społecznych*, red. G. Marshall, tłum. M. Tabin, A. Kapciak, H. Banaszak i in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Śmiałkowski K., *Nolan zrobił swoje*, „*Kino*” 2012, nr 9, s. 30–32.
- Smith M., *“And Doesn’t All the World Love a Clown?” Finding the Joker and the Representation of His Evil* w: *Riddle Me This, Batman! Essays on the Universe of the Dark Knight*, eds. K.K. Durand, M.K. Leigh, McFarland & Company, Inc., Publishers, Jefferson, NC 2011, s. 187–200.
- Smith S., *Batman Unmasked – The Psychology of the Dark Knight*, YouTube, <http://www.youtube.com/watch?v=g9Hu1gLo8m0>.
- Sontag S., *Notatki o kampie*, tłum. W. Wertenstein, „*Literatura na Świecie*” 1974, nr 9, s. 307–323.
- Spanakos T., *Governing Gotham*, w: *Batman and Philosophy: The Dark Knight of the Soul*, eds. M.D. White, R. Arp, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ 2008, s. 55–69.
- Soeiro L., *The Psychology of Gotham City (Volume 2)*, „*Psychology Today*” February 21, 2018, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/i-hear-you/201802/the-psychology-gotham-city-volume-2>.
- Stasiak P., *Nowy d@rmowy świat*, „*Polityka*” z 9 listopada 2009 roku, <http://www.polityka.pl/rynek/gospodarka/1500421,1,nowy-drmowy-swiat.read>.

- Stawiszyński T., *Potyczki z Freudem. Mity, pułapki i pokusy psychoterapii*, Cartablanca, Warszawa 2013.
- Steranko J., *The Steranko History of Comics Reading*, vol. 1–2, Supergraphics, Reading, PA 1970.
- Stewart Ch., *Empiremagazine: #20: July 20, 2012 – Christopher Nolan and Ice-T*, <http://soundcloud.com/empiremagazine/20-july-20-2012-christopher-nolan-ice-t>.
- Stuart H., *Social Deviance*, Polity, Cambridge 2009.
- Stukan J., *Masowi mordercy*, Prometeusz, Pabianice 2009.
- Stukan J., *Seryjni mordercy*, Prometeusz, Opole 2008.
- Suliga J.W., *Tarot. Karty, które wróżą*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1988.
- Svetkey B., Nolan Ch., *Q+A Director's Chair*, http://www.ew.com/ew/article/0,,20610393_20215252,00.html.
- Swół R., *Anatomia fantastyki #15: Seryjne oblicza zła*, Gdański Klub Fantastyki, Gdańsk 2010.
- Szacki J., *Durkheim*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1964.
- Szacki J., *Spotkania z utopią*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2000.
- Szcześniak M., *Judith i Joker, czyli wprowadzenie do teorii Judith Butler*, „Kultura Współczesna” 2009, nr 1, s. 206–213.
- Szeliga B., *Batman – komiks, kino, literatura*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1998, nr 2064, s. 103–120.
- Szpociński J., *Przemiany obrazu przeszłości Polski. Analiza słuchowisk historycznych dla szkół podstawowych 1951–1984*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989.
- Szylak J., *Komiks: świat przerysowany*, Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 1998.
- Szylak J., *Batman i „Batman”*, „Konkurs” 1991, nr 1–2, s. 21–23.
- Szylak J., *Filmowanie komiksu*, „Kino” 1985, nr 5, s. 41.
- Szylak J., *Komiks i okolice kina*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2000. Śmiałkowski K., *Każda epoka ma swojego Batmana*, „Gazeta Telewizyjna” 2011, nr 88, s. 2.
- Tedeschi V., Haslem W., MacFarlane E., Richardson S., *Poison Ivy, Red in Tooth and Claw: Ecocentrism and Ecofeminism in the DC Universe*, w: *Superhero Bodies: Identity, Materiality, Transformation*, eds. V. Tedeschi, W. Haslem, E. MacFarlane, S. Richardson, Routledge, London 2019, s. 37–46, <https://www.researchgate.net/publication/330514501>.
- The Cambridge Dictionary*, hasło: *pulp fiction*, <https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/pulp-fiction>.
- The First Live-Action Bill Finger*, Noblemania, January 18, 2014, <https://www.noblemania.com/2014/01/the-first-live-action-bill-finger.html>.
- The Joker. A Serious Study of The Clown Prince of Crime*, eds. R.M. Peaslee, R.G. Weiner, University Press of Mississippi, Jackson 2015.

- The Playboy Interview with Stan Lee*, November 12, 2018, Playboy.com, <https://www.playboy.com/read/stan-lee-playboy-interview>.
- The Universe Is within Us*, Facebook, Science Nature, <https://www.facebook.com/ScienceNaturePage/videos/735122716619989/?fref=nf>.
- Tilley C.L., *Seducing the Innocent: Fredric Wertham and the Falsifications that Helped Condemn Comics*, „Information & Culture: A Journal of History” 2012, vol. 47 (4), s. 383–413.
- Tomalinas S., *In Memoriam: Kevin Conroy, the Voice behind Batman*, The Signal, November 16, 2022, <https://www.tcnjsignalnews.com/article/2022/11/in-memoriam-kevin-conroy-the-voice-behind-bat-man?fbclid=IwAR1x3zmYIRFiEriAXijSSUtVps3gtMj5xUUZZRLB0UFwWsxVRly9i33cyWs>.
- Trent J.F., *Bane Creator Chuck Dixon Explains What Motivates Batman to Continue to Fight Crime*, Bounding into Comics, January 12, 2022, <https://boundingintocomics.com/2022/01/12/bane-creator-chuck-dixon-explains-what-motivates-batman-to-continue-to-fight-crime/>.
- Tye L., *Superman: The High-Flying History of America's Most Enduring Hero*, Random House, New York 2012.
- Uslan M., *The Boy Who Loved Batman*, Chronicle Books, San Francisco, CA 2011.
- Uzumeri D., *Alan Moore Goes Beyond Paranoid in His Latest Crazy Old Man Rant*, Comics Alliance, September 9, 2010, <https://comicsalliance.com/alan-moore-watchmen-rant/icsalliance.com/alan-moore-watchmen-rant/>.
- Vaz M.C., *Tales of the Dark Knight: Batman's First Fifty Years 1939–1989*, Ballantines Books, New York 1989.
- Vaz M.C., *The Art of Batman Begins: Shadows of the Dark Knight*, Chronicle Books LLC, San Francisco, CA 2005.
- Vlogborthers, *I Kinda AM Batman*, YouTube, <https://youtu.be/7Qns8txH5Ns>.
- Vlogborthers, *I Kinda Hate Batman*, YouTube, <https://youtu.be/LATPfqT4118>.
- Vogler Ch., *Podróż autora. Struktury mityczne dla scenarzystów i pisarzy*, tłum. K. Kosińska, Wydawnictwo Wojciech Marzec, Warszawa 2011.
- Vronsky P., *Serial Killers: The Method and Madness of Monsters*, Penguin Group, Berkley, CAL 2004.
- Walker C., *Rosebuds and Grim Reapers: Why Batman: Mask of the Phantasm Is the Citizen Kane of Animated Films*, Sequart, September 17, 2011, <http://sequart.org/magazine/5137/rosebuds-and-grim-reapers-%E2%80%93-why-batman-mask-of-the-phantasm-is-the-citizen-kane-of-animated-films/>.

- Wallace D., *The Joker: A Visual History of the Clown Prince of Crime*, Universe, New York 2011.
- Weeks J., *Sexuality*, Routledge, London 2009.
- Weldon G., *The Caped Crusade: Batman and the Rise of Nerd Culture*, Simon & Schuster, New York 2017.
- Wertham F., *Seduction of the Innocent*, Museum Press, London 1955.
- White M.D., *The Tao of Bat, w: Batman and Philosophy. The Dark Knight of the Soul*, eds. M.D. White, R. Arp, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ 2008, s. 267–268.
- White M.D., Arp R., *Batman and Philosophy. The Dark Knight of the Soul*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, NJ 2008.
- White M.D., Arp R., *Introduction. Riddle Me This...*, w: *Batman and Philosophy. The Dark Knight of the Soul*, eds. M.D. White, R. Arp, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, NJ 2008, s. 1–2.
- Windling T., *Lost and Found: The Orphaned Hero in Myth, Folklore, and Fantasy*, „The Journal of Mythic Arts”, <https://www.scribd.com/document/331347987/myth-in-folktale-docx#>.
- Witkowski T., *Zakazana psychologia: Pomiędzy nauką a szarlatanerią*, t. I, Moderator, Lewin Kłodzki 2009.
- Witkowski T., *Zakazana psychologia: Nauka kultu cargo i jej owoce*, t. II, Cis, Warszawa 2013.
- Wróblewska A., *Ewolucja toposu herosa. Od Achillesa do Batmana*, „Maska” 2012, nr 9–14.
- Wróblewski J., *Jak kultura masowa prowokuje szaleńców. Mroczna strona kultury*, „Polityka” z 24 lipca 2012 roku, <http://www.polityka.pl/kultura/aktualnoscikulturalne/1529083,1,jak-kultura-masowa-prowokuje-szalencow.read>.
- Wurtz J.F., „Out There in the Asylum”: *Physical, Mental, and Structural Space in Grant Morrison and Dave McKean's „Arkham Asylum: A Serious House on Serious Earth”*, „Amerikastudien / American Studies” 2011, vol. 56, no. 4, American Comic Books and Graphic Novels, s. 555–571.
- Żaglewski T., *Superkultura: geneza fenomenu superbohaterów*, Universitas, Kraków 2021.
- Žižek S., *Dictatorship of the Proletariat in Gotham City. Slavoj Žižek on ‘The Dark Knight Rises’*, boitempo blog, August 8, 2008, <https://blogda-boitempo.com.br/2012/08/08/dictatorship-of-the-proletariat-in-gotham-city-slavoj-zizek-on-the-dark-knight-rises/>.
- Žižek S., *The Politics of Batman*, „New Statesman”, September 7, 2012, <https://doppiociacoblog.wordpress.com/2012/09/07/slavoj-zizek-the-politics-of-batman/>.

Zullo V.L., *What's Diagnosis Got to Do with It? Psychiatry, Comics and „Batman: The Killing Joke”*, „Inks: The Journal of the Comics Studies Society” 2018, no. 2, s. 194–214.

Podcast

Podcast „Around Comics”, ep. 157 – Denny O’Neil pt. II z 2008 roku, <http://around-comics.kaloyan.info/>.

Teatr

The Mark of Kane, tekst M. Pracht, reż. T. McCabe, City Light Theater, Chicago, IL 2022.

Filmografia

Batman: Początek (Batman Begins), reż. Ch. Nolan, Warner Home Video 2005.

Batman: Maska Batmana (Batman: Mask of the Phantasm), reż. E. Radomski, B. Timm, Warner Home Video 2005.

Batman (Batman: The Movie), reż. L.H. Martinson, 20th Century Fox 2008.

Mroczny Rycerz (The Dark Knight), reż. Ch. Nolan, Warner Home Video 2008.

Batman Beyond: The Complete Animated Series, reż. S. Berkowitz, B. Timm, Warner Home Video 2008.

Batman – The Complete 1943 Movie Serial Collection, reż. L. Hillyer, Sony Pictures Home Entertainment 2005.

Batman and Robin – The Complete 1949 Movie Serial Collection, reż. S.G. Bennet, Sony Pictures Home Entertainment 2005.

Batman: Filmowa antologia 1989–1997, reż. T. Burton, J. Schumacher, Warner Home Video 2009.

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Rozdział 1. Narodziny legendy	23
Kim był i skąd pochodził Milton?	25
Przychodzi Bob do Billa... ..	26
...czyli nieczyste intencje	27
Nieśmiałość kontra egocentryzm	28
Epitafium	30
Nieoczekiwane zwroty akcji	35
Rozdział 2. Wprowadzenie do batmitologii. Dzieje medialne i znaczenie Batmana w kulturze popularnej	41
Batman '66: Jaskrawy Rycerz (<i>The Bright Knight</i>)	43
Ujarmianie niewinnych owieczek	44
Jak się miewał wtedy Batman?	47
Wariant telewizyjny	49
Batmania.....	51
Barwna spuścizna	55
Zmęczenie materiału	57
Nadspodziewanie dobry komiks	59
Aktualność <i>Powrotu Mrocznego Rycerza</i>	61
Ostatni sprawiedliwy	64
We władzy ekranu	67
Rozdział 3. Żart, który się ziścił. <i>Zabójczy żart</i> wczoraj i dziś	75
Brytyjska wrażliwość	77
Spotkanie dwóch wariatów	78
Uczłowieczanie diabła	80

Zakończenie stanowiące klątwę	89
Gdy opadnie komedii kurtyna... ..	95
 Rozdział 4. W stronę psychoterapii	101
<i>Azyl Arkham: Poważny dom na poważnej ziemi</i> Granta Morrisona i Dave'a McKeana	101
Spotkanie w Londynie	104
Czas przygotowań	105
Robin musi odejść	106
Neurotyczny Batman	108
Święto głupców czas zacząć	111
Joker	112
W oparach szaleństwa	113
Cień	114
Batman i Persefona	121
Dalsze losy	123
 Rozdział 5. Batman – manifestacja postmodernizmu	129
 Rozdział 6. Psychologia <i>versus</i> Batman	139
Cel	139
Metodologia	140
Przyszłość legendy o Mrocznym Rycerzu	148
Społeczne uwarunkowania dewiacji. Dewiacja – podstawowe ustalenie terminologiczne	149
Dewiacja pierwotna i wtórna oraz dewiacja pozytywna i negatywna	154
Funkcje dewiacji	156
Maski i stygmatyzacja według Ervinga Goffmana	158
Konflikt kulturowy Sellina	162
Beckerowska koncepcja dewianta	165
Psychologiczne uwarunkowania dewiacji. Wybrane problemy	170
Problem seryjnych morderców	175
 Rozdział 7. Obraz dewiacji w filmowym uniwersum Batmana	183
Bohater na kozetce	187
Batman – zgubny idealizm	193
Joker – egzystencjalny nihilista	211

Two-Face – ukryty schizofrenik	222
Catwoman – antybohaterka krocząca własnymi ścieżkami.....	229
Pingwin – ofiara naznaczenia i pychy	233
Riddler, Mr. Freeze, Poison Ivy – Schumacherowscy misjonarscy maniacy	235
Scarecrow – bóg strachu	237
Mr. Zsasz – sługa śmierci	238
Ra's al Ghul – fundamentalistyczny terrorysta	240
Bane Nolana – dziecko wojny	241
Zakończenie	245
Słownik postaci	267
Podziękowania	345
Miejsca pierwotnej publikacji tekstów	347
Bibliografia	349
Indeks osób i postaci	369

Książka wzbogaciła niepomiernie moją wiedzę na temat postaci symbolicznej nie tylko dla świata komiksu, popkultury, czy kultury w ogóle. (...) studium poświęcone nie tyle Batmanowi, a – w swej istocie – współczesnemu człowiekowi, który, niczym zakapturzony mściciel, ukrywa swą wielowymiarową tożsamość pod maską tajemnicy czekającej na odkrycie.

*dr hab. Piotr Kletowski, prof. UJ,
Instytut Bliskiego i Dalekiego Wschodu*

Pan Michał Chudoliński jest znakomitym znawcą kultury popularnej, w tym komiksu. Ujął mnie swoją pracowitością i wiedzą na ten temat. Media związane z kulturą i uczelnie powinny to wykorzystać.

*prof. Jacek Dąbala, medioznawca,
Instytut Dziennikarstwa, Mediów
i Komunikacji Społecznej
na Uniwersytecie Jagiellońskim*

Mroczny Rycerz Gotham to zbiór esejów, z których dowiecie się o genezie powstania ikony amerykańskiej popkultury – Batmana, a także o najważniejszych tekstach związanych z obszarem mitologii DC Comics. W książce zarówno komiksy, jak i filmy poddane zostały dogłębnej analizie, prowadzonej zwłaszcza przez pryzmat aparatu poznawczego socjologii dewiacji. To również spojrzenie na postać Batmana w dobie politycznej poprawności, pozwalające na odkrycie, w jaki sposób progresywizm zmienia wymowę jednego z najbardziej znanych bohaterów literackich i transmedialnych.

